

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ІНСТИТУТ ГІДРОБІОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗООЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
ГІДРОЕКОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРАЗИТОЛОГІВ
ТИРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ЖИТОМИРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ – 2018

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Житомир – 2018
ПП «Рута»

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Вана Франка
(протокол №11 від 27 лютого 2018 року)*

Рецензенти:

Леонід Петрович Горальський – доктор ветеринарних наук, професор, завідувач кафедри анатомії та гістології Житомирського національного агроекологічного університету

Світлана Вікторівна Гордійчук – кандидат біологічних наук, доцент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін, проректор з навчальної роботи Житомирського медичного інституту

Наталія Миколаївна Поліщук – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики викладання навчальних предметів КЗ «Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

Біологічні дослідження – 2018: Збірник наукових праць. – Житомир: ПП «Рута», 2018. – 444 с.

У збірнику подаються нові результати теоретичних, прикладних та науково-методичних досліджень провідних учених із широкого спектру біологічних проблем. Видання розраховане на студентів, аспірантів, вчителів, викладачів та науковців.

Редакційна колегія:

Шевчук Андрій Володимирович – в.о. ректора ДЖУ імені Івана Франка, к.іст.н., доцент (голова);

Акімов Ігор Андрійович – директор Інституту зоології імені І.І. Шмальгаузена НАНУ; чл.-кор. НАНУ, д.б.н. (співголова);

Афанасьєв Сергій Олександрович – директор Інституту гідробіології НАНУ, д.б.н., проф. (співголова);

Сейко Наталія Андріївна – проректор з наукової роботи ЖДУ імені Івана Франка, д.п.н., проф.;

Янович Лариса Миколаївна – проректор з навчальної роботи ЖДУ імені Івана Франка, д.б.н., доц.;

Романенко Віктор Дмитрович – академік НАНУ, д.б.н., Інститут гідробіології НАНУ;

Юришинець Володимир Іванович – заступник директора Інституту гідробіології НАНУ з наукової роботи, д.б.н.;

Романчук Людмила Донатівна – проректор з наукової роботи та інноваційного розвитку ЖНАЕУ, д.с.-г.н., проф.;

Романенко Олександр Вікторович – зав.кафедри біології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, чл.-кор. НАНУ, д.б.н., проф.;

Корнюшин Вадим Васильович – гол.н.с. відділу паразитології Інституту зоології імені І.І.Шмальгаузена НАНУ, д.б.н., проф.;

Межжерін Сергій Віталійович – зав.відділом еволюційно-генетичних основ систематики Інституту зоології імені І.І. Шмальгаузена НАНУ, д.б.н., проф.;

Грубінко Василь Васильович – зав.кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка, д.б.н., проф.;

Крот Юрій Григорович – пр.н.с. відділу екологічної фізіології водяних тварин Інституту гідробіології НАН України, к.б.н.;

Вискушенко Дмитро Андрійович – декан природничого факультету ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н., доц.;

Кутек Тамара Борисівна – декан факультету фізичного виховання та спорту ЖДУ імені Івана Франка, доктор наук з фізичного виховання та спорту, проф.;

Стадниченко Агнеса Полікарпівна – зав.кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи ЖДУ імені Івана Франка, д.б.н., проф.;

Житова Олена Петрівна – зав.кафедри екології лісу та безпеки життєдіяльності ЖНАЕУ, д.б.н., доц.;

Киричук Галина Євгенівна – зав.кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття ЖДУ імені Івана Франка, д.б.н., проф.;

Гарбар Олександр Васильович – зав.кафедри екології та природокористування ЖДУ імені Івана Франка, д.б.н.;

Корнійчук Наталія Миколаївна – зав.кафедри медико-біологічних основ фізичного виховання та спорту ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н., доц.;

Тарасова Юлія Вікторівна – доцент кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н.;

Шевчук Світлана Юрївна – доцент кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н.;

Анджрійчук Тамара В'ячеславівна – старший викладач кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи ЖДУ імені Івана Франка, к.б.н.;

Матеріали друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, власних імен та інші відомості відповідають автори публікацій. Думка редакції може не збігатися із думкою авторів

АРНОЛЬД ДЕ ВІЛЛАНОВА І ЙОГО «САЛЕРНСЬКИЙ КОДЕКС
ЗДОРОВ'Я»

А.М.Коньков

Херсонський державний університет, вул. Університетська (40 років Жовтня), 27,
73000, Україна

Знаменитий іспанський лікар і алхімік XIII століття Арнольд де Вілланова залишив після себе окрім богословських і філософських праць ще і багатий доробок медичних творів. Саме це наукове багатство покрило ім'я А.Вілланови світовою славою вже за його життя. Однак, заради справедливості слід зазначити, що після смерті вченого протягом більше п'яти століть до його заслуг відношення у науковому середовищі було дуже стримане. Початковою причиною применшення величі імені цього вченого на думку С.Ковнера [1] був «...домішок властивих його (А.Вілланови) віку хибних думок у галузі астрології та алхімії. Але через них проглядалось все хороше і слушне в його творах і до Henschels ніхто не спробував вникнути ближче в саму суть його прагнень і діяльності в галузі медицини і, таким чином, правильніше вхопити і визначити фізіономію його історичного характеру».

Дійсно, у своїй науковій медичній творчості А.Вілланова виступає серйозним суперником середньовічної схоластиці, правда, тільки її духу, але не формі, оскільки у коментарях до своїх творів практично завжди висловлювану думку одягав у форму *dubitationes* (сумніви) та *solutioines* (рішення).

У цілому ж він був вільний від схоластичних фантазій і залишився в історії медицини досить самостійною фігурою, яка володіла великим лікарським досвідом. Особливо яскраво лікарський талант А.Вілланови проявився у салернський період його життя. У цей період він поставив собі за мету активізувати діяльність салернської медицини, наповнити її новими ідеями і практичними підходами у лікуванні різних хвороб. Упровадження цих новацій А.Вілланова здійснював, базуючись на засадах медицини, розроблених Гіпократом. Так, зокрема, в галузі терапії головним завданням лікаря він вважав індивідуальний підхід до лікування кожного конкретного хворого. Більш того, в одному із своїх трактатів А.Вілланова навіть натякає на використання такого методу лікування як сугестія: «часто лікар може зачарувати хворого, без його відома і волі, якщо володіє цією таємною силою» (цитата за С. Ковнером).

Великий вплив на медичну творчість А.Вілланови мали його знання алхімії. Завдяки їм А.Вілланова став відомий як видатний хімік, якому вдалось створити багато цілющих сумішей. Найбільш відомою з них є *Aqua auri*, отримана шляхом гашення розжареної золотої пластинки у вині. Цей склад А.Вілланова використовував при лікуванні прокази. Крім того ним була створена ртутна мазь і ароматичні води. Нарешті, він ввів у широкий вжиток метод перегонки деяких ефірних масел, наприклад, терпентивного і спирту.

У єдине ціле всі медичні рецепти, рекомендації, правила, прийоми, привнесені в медичну науку Арнольдом де Віллановою, були об'єднані у 1480 році (через 169 років після смерті їх автора), коли було надруковано перше видання Салернського кодексу здоров'я.

Основний акцент в цьому історичному документі і пам'ятці середньовічної медицини А.Віланова робить на дієтетиці як стилю життя людини:

Якщо лікарів недостатньо, хай будуть лікарями твоїми
Троє: веселий характер, спокій та помірність у їжі.
Руки, прокинувшись, омий і очі водою холодною.
У міру туди і сюди походи, потягнись, розпрямляючи
Члени свої, причешись ти і зуби почисти. Усе це
Розум укріплює і силу вливає в інші члени.
Ванну прийми, а поївши походи чи постій, охолодження
Бійся. Джерел гладь і трава – очам втіха;
Уранці на гори свій погляд зверни, а під вечір – на води.
Коротким хай буде полуденний сон, або взагалі не буде.
Біль головний, катар, лихоманку і сильну слабкість –
Усе за полуденний сон ти отримаєш собі неодмінно.
Вечера надмірна аж ніяк не корисна для наших шлунків.
Щоб спокійно спалось, за столом наїдатись не треба.
Ти за їжу ніколи не сідай, не дізнавшись, що шлунок
Пустий і вільний від їжі, яку ти з'їв перед цим.
Сам за бажанням їсти ти отримаєш тому доказ;
А вказівкою буде цівка слини, що пробігла.
Персики, яблука, груші, сири, молоко, солонина,
М'ясо оленя і кіз, і заяче м'ясо і биче –
Усе це порушує чорну жовч і шкідливе для хворих...

Салернський кодекс написаний у жанрі дидактичної поезії, що бере свій початок в античній літературі. Цей жанр був обраний автором не випадково. Справа в тому, що постулати дидактики, одягнені в поетичну форму, краще запам'ятовуються, стають більш зрозумілими. Особливо сприйнятливими до такої форми викладення дидактичного матеріалу є діти, підлітки і особи юнацького віку.

Сьогодні, вирішуючи завдання укріплення здоров'я підрастаючого покоління, батьки, вчителі, лікарі не тільки можуть, але просто зобов'язані використовувати в цій роботі безцінну скарбницю знань – «Салернський кодекс здоров'я», творцем якої був славний лікар Арнольд де Віланова.

Література

1. Ковнер С. История средневековой медицины / С. Ковнер. – Киев. Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, – 1987. – С. 433 – 440.